

Handreiking voor het inzetten van een preventie- en zorgarrangement

**Van 'geen zin hebben in school'
tot 'schooluitval'**

In het nieuwe jeugdstelsel richten gemeenten hun eigen preventie- en zorgaanbod voor kinderen, jongeren en ouders in. Maar welke programma's, behandelingen en trainingen zijn er beschikbaar? Hoe staat het met de kwaliteit en de effectiviteit daarvan? En voor welke doelgroepen zijn de interventies geschikt?

Met een serie brochures biedt het Nederlands Jeugdinstituut handreikingen aan gemeenten die een samenhangend en dekkend preventie- en zorgarrangement willen samenstellen.

Elke brochure biedt een overzicht van erkende interventies op een bepaald gebied van opgroeien en opvoeden.

In deze brochure gaat het om schooluitval. Wat zijn oorzaken en gevolgen van schooluitval en welke interventies kunnen ervoor worden ingezet?

Schoolverzuim en schooluitval

Iedere jeugdige is wel eens afwezig van school. Dit schoolverzuim kan geoorloofd zijn of ongeoorloofd. Verzuim is geoorloofd wanneer de school hier toestemming voor geeft of wanneer er een geldige reden is, zoals ziekte. Is dat niet het geval en blijft leerling weg van school op momenten dat hij aanwezig moet zijn, dan is dat ‘ongeoorloofd verzuim’, ook wel spijbelen genoemd. Wettelijk gezien is spijbelen in de leerplichtige leeftijd (5 tot 16 jaar) een overtreding van de Leerplichtwet.

Een keer spijbelen is niet direct een reden tot zorg. Als de leerling spijbelt omdat hij met zijn familie op vakantie is (ook wel ‘luxe verzuim’ genoemd) is dat van een andere orde dan wanneer hij verzuimt omdat hij problemen heeft. Wanneer eigen problemen of problemen in de omgeving van de leerling de oorzaak zijn van het spijbelen, dan spreken we van signaalverzuim. Deze vorm van verzuim geeft wel reden tot zorg. Zodra een jeugdige langer dan vier weken thuis zit, wordt hij een thuiszitter genoemd. Lang-

durig of vaak wegblijven van school, kan een voorbode zijn van schooluitval.

Onderzoek en praktijk laten inmiddels overtuigend zien dat er voor schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten veel oorzaken zijn aan te wijzen. Zo kunnen kenmerken van de jeugdige zélf de kans op schooluitval verhogen, zoals een gebrek aan motivatie, de school niet leuk vinden, slechte schoolprestaties, impulsiviteit en gebrekkige sociale vaardigheden. Maar ook de omgeving kan een rol spelen. In de thuissituatie kan een lage sociaal-economische status, het gebrek aan steun bij het schoolwerk door ouders en omgaan met leeftijdgenoten die ook spijbelen, voortijdig stoppen met school of fulltime werken de kans op schooluitval vergroten. Daarnaast kunnen kenmerken van de school van invloed zijn, zoals een onveilig schoolklimaat en een slechte verzuimregistratie. Schooluitval is op stedelijke scholen hoger dan op scholen in buitenstedelijke gebieden.

Wat is schooluitval?

Bij schooluitval verlaat een leerling zijn opleiding zonder diploma, en stroomt hij of zij evenmin naar een andere onderwijssoort door. Een deel van de uitgevallen leerlingen begint na verloop van tijd opnieuw aan een opleiding, bijvoorbeeld in het vavo (voortgezet algemeen onderwijs voor volwassenen). Degenen die niet terug naar school gaan, worden voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) genoemd. Zij zijn dus niet in het bezit van een mbo niveau 2-, havo- of vwo-diploma en beschikken daarom niet over een startkwalificatie. Onderzoek en praktijk laten inmiddels overtuigend zien dat er voor schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten veel oorzaken zijn aan te wijzen. Zo kunnen kenmerken van de jeugdige zélf de kans op schooluitval verhogen, zoals een gebrek aan motivatie, de school niet leuk vinden, slechte schoolprestaties, impulsiviteit en gebrekkige sociale vaardigheden. Maar ook de omgeving kan een rol spelen. In de thuissituatie kan een lage sociaal-economische status, het gebrek aan steun bij het schoolwerk door ouders en omgaan met leeftijdgenoten die ook spijbelen, voortijdig stoppen met school of fulltime werken de kans op schooluitval vergroten. Daarnaast kunnen kenmerken van de school van invloed zijn, zoals een onveilig schoolklimaat en een slechte verzuimregistratie. Schooluitval is op stedelijke scholen hoger dan op scholen in buitenstedelijke gebieden.

Het is van belang om schooluitval vroegtijdig aan te pakken. Jongeren zonder startkwalificatie hebben meer moeite om aansluiting te vinden op de arbeidsmarkt en lopen een groter risico om bij criminele activiteiten betrokken te raken. Mensen zonder een startkwalificatie blijken ook hogere zorgkosten te hebben. Schooluitval en voortijdig schoolverlaten zijn dus niet alleen nadelig voor de jeugdige zelf, maar ook voor de samenleving. Aangezien het aantal voortijdig schoolverlaters in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) erg hoog was, is door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) in 2006 de 'aanval op schooluitval'

ingezet. Het accent ligt op de preventie van voortijdig schoolverlaten. Het ministerie van OCW, scholen en gemeenten zetten zich hierbij gezamenlijk in om het aantal nieuwe vsv'ers verder te verminderen. Zij hebben samen afspraken gemaakt om schooluitval tegen te gaan. Aan de hand van een regionale analyse wordt aangegeven welke maatregelen en oplossingen worden ingezet om voortijdig schoolverlaten verder terug te dringen. Deze afspraken zijn per regio vastgelegd in een vsv-convenant. In het schooljaar 2012-2013 verlieten 27.950 leerlingen van het voortgezet onderwijs en mbo voortijdig de school. Het doel is om het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters terug te dringen naar 25.000 in 2016.

Meer informatie leest u op www.aanvalopschooluitval.nl.

Aandachtspunten in de aanpak van schooluitval

Schooluitval kan vele oorzaken hebben, die per jeugdige kunnen verschillen. Een eenduidige oplossing voor schooluitval is daardoor niet voorhanden, een brede aanpak ligt dus meer voor de hand. De voorkeur gaat uit naar een gezamenlijke preventieve aanpak, gericht op meerdere leefgebieden van de jeugdige. Samenwerking tussen de school en de gemeente is hierbij essentieel, waarbij afspraken gemaakt moeten worden over de (preventieve) inzet van leerplichtambtenaren en jeugdgezondheidszorg in aanvulling op de verantwoordelijkheden van de school. Voor een preventieve aanpak van schooluitval moet er in ieder geval gewerkt worden aan de volgende aandachtspunten:

- ❖ een veilig klimaat in de klas en op school (zie: www.nji.nl/nl/Passend-onderwijs-en-jeugdhulp/Zorgzame-leeromgeving);
- ❖ verbondenheid tussen de jeugdige en de school;
- ❖ een goed professioneel netwerk om de jeugdige;
- ❖ goede leerprestaties;
- ❖ succesvolle overgangen naar een volgend onderwijs-type of de arbeidsmarkt;
- ❖ een consequent en eenduidig verzuimbeleid;
- ❖ tijdige plaatsing van leerlingen in een plus- of tussenvoorziening (zoals Rebound, Herstart of Op de Rails);
- ❖ betrokkenheid van ouders bij de school.
- ❖ een goede werkrelatie tussen de school en de leerplichtambtenaar.

Effectieve interventies: van preventief naar hulp bij terugleiden naar school

Naast deze algemene aandachtspunten die belangrijk zijn in de aanpak van schooluitval, kan er gerichte ondersteuning of begeleiding worden ingezet. In het hierna volgende overzicht beschrijven we effectieve interventies uit de Databank Effectieve Jeugdinterventies die zijn in te zetten voor het voorkomen of verminderen van schooluitval. We geven eerst een overzicht van preventieve interventies die geschikt zijn voor situaties waarin er nog (bijna) geen problemen zijn, maar wel risico's daarop. Vervolgens komen interventies aan bod

die ingezet kunnen worden wanneer er al sprake is van schooluitval; de jongere gaat niet meer naar school. In dergelijke situaties spelen er vaak problemen op verschillende (leef)gebieden. Weer terugleiden naar school (of werk) is een van de behandeldoelen van de interventies.

De beschikbare interventies zijn voornamelijk gericht op specifieke doelgroepen en zijn dus niet voor iedere (potentiële) uitvaller inzetbaar.

Preventie van school- of werkuitval

De beschikbare preventieve interventies zijn zowel gericht op jeugdigen als op ouders en leerkrachten. De aanpak van de interventies loopt uiteen van het veranderen van gedrag en werkhouding van jeugdigen via de leerkracht, tot het aanreiken van vaardigheden aan jeugdigen om zo school- en werkuitval te voorkomen.

Een nieuwe koers is een groepstraining bedoeld voor leerkrachten van jeugdigen (6-17 jaar) met ADHD, om het gedrag en de werkhouding van jeugdigen effectief aan te sturen. De training is gericht op het vergroten van competenties om deze kinderen en hun ouders aan te sturen en met hen samen te werken. De training bestaat uit zes sessies.

M@zl (Medische Advisering Ziekgemelde Leerling) is gericht op vmbo-leerlingen (circa 12-16 jaar) (en hun ouders), die voldoen aan de

aanmeldcriteria van ziekteverzuim (verzuim van meer dan zes aaneengesloten schooldagen of meer dan zestien uren in de laatste vier weken). *M@zl* biedt een gestructureerde aanpak waarin het draait om het signaleren, adviseren en begeleiden van de leerlingen door samenwerking tussen school, jeugdarts en leerplichtambtenaar. Doel van deze aanpak is het ziekteverzuim te verminderen en schooluitval te voorkomen.

Aan de Slag is een interventie voor jongeren (12-23 jaar) in de jeugdzorg die problemen hebben met het vinden en/of behouden van werk of opleiding. De jongeren leren nieuwe vaardigheden aan en hun gedrag en sociale omgeving worden veranderd. Daarmee worden zij toegerust om hun schoolopleiding voort te zetten en af te maken en/of werk te behouden. Het programma duurt ongeveer 32 weken.

Preventie van school- of werkuitval

Interventie	Classificatie	Doelgroep
Een nieuwe koers	1	Leerkrachten (van jeugdigen 6-17 jaar)
M@zl	1	Jeugdigen (ca. 12-16 jaar), ouders
Aan de Slag	1	Jeugdigen (12-23 jaar)

1 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'goed onderbouwd'

2 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens eerste aanwijzingen'

3 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens goede aanwijzingen'

4 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als 'effectief volgens sterke aanwijzingen'

5 = erkend door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies van Justitie, zie www.nji.nl/jeugdinterventies

Interventies gericht op jeugd met een lichte verstandelijke beperking

Sommige kinderen of jongeren hebben een lichte verstandelijke beperking (LVB). Veel internaliserende en externaliserende problemen komen bij hen gemiddeld vaker voor. Om de begeleiding of behandeling beter te laten aansluiten, is kennis nodig over wat een LVB is en hoe daar rekening mee kan worden gehouden in de begeleiding of behandeling. Informatie over wat een LVB is, vindt u in de *factsheet Jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking* van de Vereniging Orthopedagogische Behandelcentra (VOBC). Daarnaast heeft het Nederlands Jeugdinstituut werkzame factoren op een rij gezet in de publicatie *Wat werkt bij jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking?*

••• Mede gericht op het terugleiden naar school (of werk)

De volgende interventies zijn zowel gericht op jongeren als op hun ouders en anderen in de omgeving van de jeugdige. Doel van deze interventies is om uiteenlopende problemen, zoals opvoedproblemen, risicogedrag en/of crimineel gedrag, te verminderen. Schooluitval wordt hierbij gezien als mogelijk onderdeel van het probleem. Kenmerkend voor deze interventies is dat de behandeling gericht is op verschillende leefdoelgebieden, de problemen in samenhang worden aangepakt en betrokkenen uit de omgeving van de jeugdige bij de hulpverlening worden betrokken.

Nieuwe Perspectieven is gericht op jongeren (12-23 jaar) die risicogedrag en/of delinquent gedrag vertonen en op meerdere leefgebieden problemen ondervinden zoals in hun gezin, op school of in hun vrije tijd. Hieronder vallen ook jongeren die voortijdig de school

hebben verlaten. Door intensieve individuele begeleiding probeert de hulpverlener handlingsgericht de situatie van de jongeren te verbeteren en crimineel/risicogedrag of de herhaling ervan te voorkomen. De interventie duurt drie maanden.

Multidimensionale familietherapie (MDFT)

is een ambulante systeemtherapie die gericht is op gezinnen van jongeren (12-19 jaar) met uiteenlopende gedragsproblematiek zoals criminaliteit, spijbelen en overmatig gebruik van alcohol of drugs. In de behandeling is er aandacht voor verschillende leefdoelgebieden (de jongere, de ouders, het gezin en de bredere sociale omgeving van de jongere), de problemen worden in samenhang aangepakt.

De therapie duurt ongeveer zes maanden, met twee tot drie sessies per week.

Multisysteem Therapie (MST) is een ambulante behandelingsmethode die voornamelijk gericht is op ouders en belangrijke sleutelfiguren van jeugdigen (12-18 jaar) die ernstig antisociaal gedrag vertonen en op het punt staan uit huis geplaatst te worden. In de behandeling wordt gebruikgemaakt van ‘evidence-based’ therapeutische technieken (waaronder cognitieve therapie) en de deelnemers leren door beïnvloeding en begeleiding om problemen zelfstandig op te lossen. De behandeling is veelal gericht op het gezin en de sleutelfiguren, maar ook de jeugdige zelf wordt getraind. Daarbij gaat het vooral om het vergroten van zijn vaardigheden. De therapie duurt gemiddeld drie tot vijf maanden.

Doen wat werkt is gericht op jeugdigen (12-18 jaar) met ernstige gedragsproblematiek en/of stoornissen en hun gezinnen, in combinatie met ernstige gezins- en opvoedingsproblemen. De problemen spelen zich zowel af in de thuissituatie als op andere leefdomeinen: school, werk en de vrije tijd. Het programma bestaat uit een korte gesloten residentiële crisisinterventie (zes weken) en eventueel besloten residentiële zorg (maximaal zes maanden).

De interventie heeft als doel om een veilig leefklimaat te bieden en te zorgen dat de jeugdige op alle leefdomeinen in voldoende mate functioneert om weer thuis te kunnen wonen. Bij terugplaatsing in de thuissituatie wordt gestart met intensieve multisysteemgerichte therapie.

Mede gericht op het terugleiden naar school (of werk)

Interventie	Classificatie	Doelgroep
Nieuwe perspectieven	1	Jeugdigen (12-23 jaar)
Multidimensionale familietherapie (MDFT)	1	Gezinnen (met jeugdige 12-19 jaar)
Multisysteem Therapie (MST)	1	Jeugdigen, ouders en andere sleutelfiguren
Doen wat werkt	1	Jongeren (12-18 jaar), gezinnen

1 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als ‘goed onderbouwd’

2 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als ‘effectief volgens eerste aanwijzingen’

3 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als ‘effectief volgens goede aanwijzingen’

4 = door de Erkenningscommissie Interventies erkend als ‘effectief volgens sterke aanwijzingen’

5 = erkend door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies van Justitie, zie www.nji.nl/jeugdinterventies

Ondersteuning nodig bij het inrichten van een preventie- en zorgarrangement?

In het nieuwe jeugdstelsel zijn gemeenten zelf verantwoordelijk voor een samenhangend en dekkend (zorg) aanbod. Een preventie- en zorgarrangement voor kinderen, jongeren en ouders is een lokaal of regionaal beschikbaar samenhangend pakket van algemene, preventieve en curatieve vormen van ondersteuning, zorg en hulp, waarvoor geldt dat het:

- ❖ het basisaanbod versterkt;
- ❖ goede ketensamenwerking bouwt rond kinderen, jongeren, gezinnen en basisvoorzieningen als scholen en opvang;
- ❖ een vroegtijdige aanpak realiseert van veelvoorkomende risico's en problemen rond opvoeding, ontwikkeling of opgroeien van de kinderen en jongeren;
- ❖ ernstige problemen bij kinderen, jongeren en ouders effectief aanpakt.

Het Nederlands Jeugdinstituut ondersteunt gemeenten en organisaties in de zorg voor jeugd bij het uitvoeren van vraag- en aanbodanalyses en het inrichten en organiseren van preventie- en zorgarrangementen. Kijk voor meer informatie op onze website en neem gerust contact op met een van onze medewerkers: www.nji.nl/gemeenten.

De in deze brochure opgenomen interventies zijn bedoeld als voorbeeld van een dekkend zorgaanbod van licht naar zwaar. De meeste interventies die we in deze brochure noemen zijn erkend door de Erkeningscommissie Interventies of de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie en op het moment van schrijven opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies. Deze databank wordt beheerd door het Nederlands Jeugdinstituut. De databank bevat meer erkende interventies op dit terrein. Kijk voor een actueel en compleet overzicht in de databank: www.nji.nl/jeugdinterventies.

Meer informatie over wat werkt bij schooluitval is te vinden in het dossier 'Voortijdig schoolverlaten en verzuim' en in de [factsheet Top-10 Ondersteuningsvragen in het onderwijs](#) op de website van het Nederlands Jeugdinstituut. Daarnaast komen in de publicatie [Om de leerling. Passend onderwijs maken we samen](#) van Ingrado en het Nederlands Jeugdinstituut verschillende praktijkvoorbeelden aan bod die als doel hebben om zo veel mogelijk leerlingen binnen het onderwijs te houden.

Over 'zorgzame leeromgeving' en over landelijk en regionaal vsv-beleid vindt u meer informatie op de volgende websites:

- ❖ www.nji.nl/nl/Passend-onderwijs-en-jeugdhulp/Zorgzame-leeromgeving
- ❖ www.aanvalopschooluitval.nl

Om gemeenten te ondersteunen bij het inrichten van een preventie- en zorgarrangement ontwikkelde het Nederlands Jeugdinstituut een reeks handreikingen die u kunt raadplegen.

In die reeks verschenen tot nu toe de volgende brochures:

- ❖ Van dwars gedrag tot gedragsstoornis
- ❖ Van enkelvoudig opvoedingsprobleem tot multiprobleemsituaties
- ❖ Van 'geen zin hebben in school' tot 'schooluitval'
- ❖ Van gekibbel tot (v)echtscheiding
- ❖ Van onrustig gedrag tot ADHD
- ❖ Van 'pedagogische tik' tot kindermishandeling
- ❖ Van plagen tot pesten
- ❖ Van sociaal onhandig tot autisme
- ❖ Van vaak gespannen tot angststoornis

Het Nederlands Jeugdinstituut ondersteunt gemeenten en organisaties in de zorg voor jeugd bij het uitvoeren van vraag- en aanbodanalyses en het inrichten en organiseren van preventie- en zorgarrangementen. Kijk voor meer informatie op onze website en neem gerust contact op met een van onze medewerkers: www.nji.nl/gemeenten.

© 2015 **Nederlands Jeugdinstituut**

Auteurs Rally Wagemans, Jolyne Laffra en Daan Wienke

Fotografie Marcel van den Bergh, Martine Hoving, Marsel Loermans,
Patrick Sheándell O'Caroll (PhotoAlto)

Vormgeving Punt Grafisch Ontwerp

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

T (030) 230 63 44

E info@nji.nl

www.nji.nl